

فال و استخاره در فرهنگ عامه

پژوهشی از:

دکتر مصطفی خلعتبری لیماکی

نشر الفکر

۱۳۹۰

سرشناسه : خلعتبری لیماکی. مصطفی، ۱۳۵۰-
عنوان و نام پدیدآور: فال و استخاره در فرهنگ عامه / مصطفی
خلعتبری لیماکی.

مشخصات نشر : تهران: ائلسن، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری: ۱۴ ص.

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۸۸۸۰-۰۵-۲

وضعیت فهرست‌نویسی : فیا

موضوع: استخاره

موضوع: استخاره با قرآن

موضوع: فالگیری -- ایران

رده‌بندی کنگره : ۱۳۸۹ ف۸خ/۵/۲۷۲ BP

رده‌بندی دیویی : ۲۹۷/۷۹

شماره کتابشناسی ملی : ۲۰۵۹۲۹۲

نام کتاب: فال و استخاره در فرهنگ عامه

نویسنده: مصطفی خلعتبری لیماکی

ناشر: انتشارات ائلسن

حروفچینی و صفحه‌آرایی: الناز آذریان

طرح جلد: مؤسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی آموزگار مهر

چاپ نخست: ۱۳۹۰ / شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: پایان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۸۸۰-۰۵-۲

تهران: خیابان باقرخان، پلاک ۶۴ واحد ۲۲

تلفن: ۶۶۵۶۹۳۷۵ تلفکس: ۶۶۵۶۹۳۷۴ موبایل: ۰۹۱۲۴۴۴۱۳۱۸

E.mail: azfolk@gmail.com

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۹
فصل اول: مدخلی بر استخاره و تفأل.....	۱۳
الف) استخاره:.....	۱۳
۱) استخاره با قرآن که خود بر دو صورت است:.....	۱۳
۲) استخاره با تسبیح که انواع بسیاری دارد.....	۱۴
۳) استخاره به دیوان حافظ (فال حافظ).....	۱۵
ب) فال:.....	۱۶
فرق استخاره و فال.....	۱۷
فال حافظ:.....	۱۹
فصل دوم: جایگاه استخاره و تفأل از منظر اندیشمندان مسلمان و انواع آن در منابع دینی اسلام.....	۲۵
جایگاه استخاره.....	۲۵
استخاره از منظر اندیشمندان مسلمان معاصر.....	۳۰
۱- امام خمینی (قدس سره).....	۳۰
۲- استاد شهید مطهری.....	۳۳

۳۳	۴- علامه طباطبائی (ره)
۳۶	۵- آیت الله شهید دستغیب
۳۸	انواع استخاره در متون دینی
۳۸	۱- استخاره مطلق
۴۰	۲- استخاره مشورتی
۴۱	۳- استخاره قلبی
۴۲	۴- استخاره با قرآن
۴۴	۵- استخاره با تسبیح
۴۶	۶- استخاره با کاغذ (ذات الرقاع)
۴۹	فصل سوم: استخاره و تفأل در ادبیات ایران
۴۹	استخاره در اشعار شاعران
۵۰	استخاره در فرهنگ دهخدا
۵۱	فال در آثار ادبی
۵۳	حافظ و فال
۵۶	ضرب المثل های استخاره و فال
۵۷	فصل چهارم: استخاره و فال در فرهنگ مردم ایران
۵۹	نام استان ها و انواع استخاره و فال های رایج در شهر های هر استان
۶۱	استخاره و فال در استان های مختلف کشور
۶۳	همدان: (کیودر آهنگ - علایر)
۶۶	خوزستان: (دزفول - شوشتر - اندیمشک)
۷۲	فارس (فسل - لارستان - آباده - کازرون - بوانات)
۸۱	مازندران (تنکابن - رامسر - بابلی)
۸۳	یزد (ابركوه - نفت)

۸۶.....	خراسان رضوی (کاشمر - سبزوار)
۸۸.....	کرمان (بم - سیرجان)
۹۰.....	بوشهر (دشتی - برازجان)
۹۲.....	چهارمحال و بختیاری (اردل - بروجن)
۹۲.....	هرمزگان (میناب)
۹۴.....	مرکزی (خمین - اراک)
۹۶.....	لرستان (الگودرز - الشتر)
۱۰۰.....	ایلام (پشتکوه)
۱۰۱.....	اردبیل
۱۰۳.....	آذربایجان شرقی (میانه)
۱۰۴.....	تهران (ورامین)
۱۰۵.....	نتیجه‌گیری و ارزیابی
۱۱۳.....	منابع و مآخذ
۱۱۳.....	کتاب:
۱۱۴.....	نشریات:
۱۱۵.....	اسامی راویان محلی به تفکیک استان

یکی از نعمت‌های بزرگی که خداوند به بشر ارزانی داشته، عقل است. انسان با چراغ عقل، راه‌های تاریک زندگی را به سهولت طی می‌کند و از خطرگاه‌های آن به سلامت می‌گذرد. هرکس که این چراغ را در خود فروزان نگه داشت، دنیا و آخرت او روشن و پر فروغ است.

در قرآن سفارش زیادی به باروری عقل و هم بهره‌وری از آن شده است. در این کتاب عظیم، بدترین موجودات کسانی هستند که اندیشه‌گر نیستند.^۱ اساساً یکی از علل مهم بعثت پیامبران نیز همین بوده است که عقل‌های آدمیان را شکوفا سازند و دفینه‌های آن را استخراج کنند. چنان‌که امام علی (ع) می‌فرماید: «و ینثروا لهم دفائن العقول» پیامبران آمدند تا گنج‌های پنهانی عقل‌ها را آشکار سازند.^۲

تکیه بر عقل و استفاده از این چراغ روشنی‌بخش تا آن حد پراهمیت است که در شرع نیز یکی از منابع استنباط احکام به شمار می‌رود و رابطه تنگاتنگی میان آن دو برقرار است. تلازم بین عقل و شرع با این قاعده

۱- سوره انفال؛ آیه ۲۳

۲- نهج البلاغه، ترجمه سیدجعفر شهیدی، تهران: سازمان انتشارات، ۱۳۶۸، خطبه اول

مشهور بیان شده است: «کَلِمَا حَكَمَ بِهِ الْعَقْلُ حَكَمَ بِهِ الشَّرْع». هرچه را عقل بدان حکم کند، شرع نیز حکم خواهد کرد. تاروپود فرهنگ و باورهای دینی ما با تعقل و اندیشه‌گری در هم تنیده، به طوری که هیچ روزنی را برای ورود عوامل اندیشه‌سوز باقی نگذاشته است.

در اعتقادات اسلامی به عواملی که عقل را در حقیقت‌یابی و شفاف‌اندیشی، مدد می‌رسانند، تأکید فراوان شده است که مهمترین آنها مشورت است. مشورت که همان اندیشه جمعی است، بسیاری از گره‌های کوری را که عقل فردی قادر به گشودن آنها نیست به راحتی می‌گشاید و بر نقاط تاریک، نور می‌تاباند. پیامبر اکرم (ص) که «عقل کل» نامیده شده است، از طرف خداوند موعظه بود که در برخی از کارها با اصحاب خود مشورت کند: «وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ»^۱ ای پیامبر در کارها با آنان مشورت کن.

در احادیث نیز مشورت، بهترین پشتیبان و برترین عامل دلگرمی است: «لَا ظَهِيرَ كَالْمَشَاوِرَةِ»^۲ با مشورت، نقص عقل فردی تا حدودی جبران می‌شود و مجموعه‌ای از اطلاعات و تجربیات گران‌بها که دیگران طی سالیان متمادی بدان‌ها دست یافته‌اند، به آسانی در دسترس قرار می‌گیرد. کسانی که به مشورت معتقد هستند و حاصل آن را در عمل به کار بسته‌اند، از زیان‌های مادی و معنوی فراوانی مصون مانده‌اند. در این مشورت‌ها در واقع، خیر و خوبی خود را می‌جوییم، کاری را در نظر گرفته و درباره آن اندیشه کرده‌ایم؛ ولی از یک سو به دلیل پیچیدگی موضوع و از سوی دیگر برد محدود تفکر، هنوز هم در تردید هستیم، پس به ناچار عقل‌های دیگر را هم به یاری

۱- آل عمران، آیه ۱۵۹

۲- هیچ پشتیبانی مثل مشورت نیست. نهج‌البلاغه. کلمات قصار، ص ۵۱

می‌طلبیم تا ما را برای ادراک و هشیاری کمک کنند:

مشورت ادراک و هشیاری دهد عقل‌ها را عقل‌ها یاری دهد

امر شاورمهم برای آن بود کز نشاور، سپهر و کثر کمتر شود

اما بسیار اتفاق افتاده است که پس از تفکر و مشورت، باز هم در تردید هستیم و توان تصمیم قاطع را در خود نمی‌بینیم، در این هنگام و در این حالت شک و دودلی عذاب‌دهنده، عقل و شرع توصیه می‌کند به مشورتی دیگر دست بزنیم؛ ولی این بار با خالق عقل و آگاه مطلق خداوندگار هستی، کسی که به نیک و بد بندگان آگاه است و خیر همگان را می‌خواهد. این گونه مشورت و خیرطلبی همان چیزی است که در فرهنگ اسلامی از آن با نام «استخاره» یاد شده است.

استخاره از امور متعارفی است که از دیرباز میان مسلمانان متداول بوده است و امروزه نیز در میان مردم ما جایگاه ویژه‌ای دارد و حتی برخی اعتقاد راسخی به آن دارند. استخاره چون طلب خیر از خدای متعال است، دارای فضیلت ذاتی بوده و در روایات نیز به آن اشاره شده است. در فرهنگ مردم ما، از آنجا که برخی مردم، استخاره را با فال گرفتن یکی می‌دانند و حتی با قرآن فال می‌گیرند و همچنین رواج انواع فال در میان مردم و نیز این مسئله که بسیاری از مؤمنان در طول زندگی به هنگام تردید و گرفتاری به قرآن کریم پناه می‌برند و از آن کتاب مقدس، راه‌حل می‌خواهند و استخاره می‌کنند؛ لذا بررسی و تبیین جایگاه استخاره و کیفیت روی آوردن مردم به آن و فرق استخاره با انواع فال‌ها، مسئله‌ای اساسی است که در فرهنگ مردم ایران اهمیت فراوانی دارد و در خور تحقیق است.

کتاب حاضر که شامل تحقیقات کتابخانه‌ای و میدانی^۱ درباره استخاره است، به بررسی شرایط، چگونگی و کیفیت انجام استخاره و برخی فال‌های سنتی و محلی به همراه گونه‌های مختلف آن در برخی نقاط کشور می‌پردازد. عمده اهداف تحقیق و پژوهش حاضر به این شرح است:

- (۱) بررسی پیشینه استخاره در اسلام و فرهنگ ایرانی - اسلامی
 - (۲) شناخت جایگاه استخاره و فال در فرهنگ مردم ایران
 - (۳) دستیابی به میزان اهمیت و ضرورت پرداختن به استخاره و فال نزد مردم
 - (۴) دستیابی به دیدگاه مردم در خصوص کارکردهای برشمرده شده برای استخاره در متون دینی و همچنین در فرهنگ مردم
 - (۵) حصول به نتایج و آثار مثبت و منفی انجام استخاره و فال و...
- این کتاب به چهار فصل به شرح زیر تقسیم‌بندی شده است:
- فصل اول: مدخلی بر استخاره و فال. در این فصل به معانی فال و استخاره و همچنین پیشینه استفاده از آنها می‌پردازیم.
- فصل دوم: جایگاه استخاره و تفأل در اسلام. در این فصل به دیدگاه‌های قرآن و احادیث معصومین (ع) و همچنین اندیشمندان معاصر راجع به فال و استخاره اشاراتی خواهیم داشت.
- فصل سوم: استخاره و تفأل در ادبیات ایران که شامل بررسی استخاره و فال در اشعار شعرا و ادیبان است.
- فصل چهارم: استخاره و تفأل در فرهنگ مردم ایران. در این فصل به چگونگی انجام استخاره، انگیزه‌های رجوع به آن و انواع استخاره و فال‌های رایج در استان‌های مختلف کشور براساس نوشته‌های راویان محلی می‌پردازیم.

۱- تحقیقات میدانی این پژوهش با همکاری راویان محلی انجام گرفته است.